

ELS DOS TRACTATS SOBRE EL GOVERN CIVIL

DE JOHN LOCKE

ELS DOS TRACTATS SOBRE EL GOVERN CIVIL

L'any 1690 Locke redacta els *Dos tractats sobre el Govern civil*, un assaig dedicat a analitzar la legitimitat de tot govern polític i les conseqüències que se'n deriven. La fragilitat de la 'monarquia constitucional' prové en gran part de la lògica hereditària sobre la qual es funda l'autoritat política.

John Locke vol establir quins són els principis d'un govern legítim, examinant també les condicions de dissolució d'un govern que sigui considerat il·legítim i contrari als interessos d'un poble que espera del govern que corregeixi les injustícies vinculades a l'estat natural de l'home.

Comença examinant les causes principals de disgregació d'un govern civil entre les quals identifica: la voluntat arbitrària del Príncep, el seu menyspreu de la llei, i del poder legislatiu (el poder suprem), i la modificació arbitrària de les regles electorals. Si s'hi afegeix la subjecció del poble a forces estrangeres, veurem que Locke ha analitzat totes les causes que poden paralitzar un govern civil.

Locke —i en això es diferencia radicalment de Hobbes— evita calcar l'ordre polític de l'estat de natura. L'estat lockeà ha de ser un correctiu a la naturalesa egoista de l'home. El govern ha de permetre protegir els drets naturals de tots i de cadascú sense que ningú no faci mal a altri. Mentre per a Hobbes només el monarca absolut és capaç de governar, Locke afirma que el poder legislatiu, coordinat amb el poder executiu, pot ser exercit per tots, sota la mirada i el control de tots. El poder legítim ha de passar, doncs, pel consentiment. La sobirania política

només es funda —i només pot fundar-se— sobre els acords contractuals entre tots els humans.

En definitiva, si Locke és el pare del liberalisme és perquè considera el subjecte dotat de llibertat, com un dret inalienable. La llibertat individual, la propietat individual i la seguretat de les persones han de ser garantides per l'Estat. Aquest Estat no té dret a separar-se de la societat civil més que en aquelles decisions que expressin l'interès general. Òbviament se li podrà criticar que d'aquesta manera l'Estat deixa a les lleis del mercat tota decisió que vagi més enllà del que afecta a la llibertat, la propietat i la seguretat (la vida), però és que per a Locke les lleis del mercat tendeixen a l'equilibri i garanteixen la llibertat. Seran aquests els principis que inspirin la Il·lustració (particularment, Voltaire -1694-1778-) la declaració d'Independència dels Estats Units (1776).

DOS TEMES CENTRALS DEL PENSAMENT DE LOCKE: CONTRACTE SOCIAL I DRET A LA REVOLUCIÓ

En la teoria política de Locke que es troba als *Dos tractats sobre el Govern civil* (1690) hi ha dos temes centrals: la doctrina del contracte social i el dret a la revolució. De la mateixa manera que Hobbes és el teòric de l'absolutisme polític Locke és el clàssic del primer liberalisme; teoritza les innovacions que aporta la Revolució Gloriosa (1688; les classes altes angleses s'alcen contra els intents absolutistes del rei Jaume II) i enceta la línia de reflexió que amb el temps portarà al principi del dret polític anglès que diu: *El rei regna però no governa*.

Locke afirmava (com Hobbes) que l'Estat neix d'un pacte social (contractualisme polític), però que no deriva de la guerra de tots contra tots (tesi de Hobbes), sinó de la necessitat de protegir la propietat privada i més en general el que Locke anomena els bens civils, que quan ningú no mana sempre estan més desprotegits. Inicialment els

homes vivien en grups en plena i feliç igualtat (sota la llei natural) però posteriorment per sobreviure millor s'adonaren de la importància de la individualitat, del control de si mateixos. I a partir de la valoració del propi treball naixé la propietat privada. La propietat privada a l'inici era limitada i no hi hagueren grans desigualtats fins la introducció del diner.

En la versió del contracte de Locke, l'Estat no s'origina com una forma d'evitar la violència de l'estat de naturalesa sinó que neix d'un pacte que fan els propietaris tenint en compte els avantatges i desavantatges de la col·laboració mútua a l'hora de viure millor tots junts. Per tal de fundar l'Estat els humans renunciaren a la pròpia llibertat absoluta, que cediren a l'Estat, mantenint, però, el dret de resistència, és a dir, la possibilitat que els ciutadans resisteixin al poder del cap de l'Estat i defensin els propis drets fonamentals. A canvi l'Estat ha de mantenir la pau, la felicitat i permetre el gaudi de la propietat privada, que també ha de defensar. En definitiva es tracta d'un pacte: la gent dóna al govern el poder per governar i el govern protegeix les persones i les propietats. Per sobre del poder legislatiu Locke reconeix la sobirania del poble.

A més l'Estat lockeà s'ha de comprometre a fer complir la llei natural, que existia també en la natura anterior al contracte però que en l'estat de natura no s'aplicava perquè no hi havia ningú prou fort per fer-la respectar. Per llei natural cap home pot danyar un altre en el que pertoca a la seva vida, salut i possessions. Hobbes, en canvi, creia que no hi havia cap llei natural més enllà del fet pur de la violència originària. És el sobirà el qui, per un acord entre els ciutadans, detenta tot el dret sobre tots, inclòs el dret a matar.

En la teoria de Locke es pot revocar la confiança al governant si no compleix amb l'encàrrec de defensar la llibertat i la propietat i per un acord entre els ciutadans es pot atorgar el poder a una altra persona. Davant unes

circumstàncies imprevistes, el rei pot actuar fins i tot contra el dret però quan comença a actuar com un tirà el poble té l'obligació absoluta de resistir a l'autoritat. Sobirania i dret de resistència són compatibles. Com diu ell mateix: «robar i destruir la propietat de la gent o reduir-la a esclavatge [situa el governant] en estat de guerra contra el seu poble, que queda deslliurat de tota violència i lliure d'acudir al recurs que Déu ha donat a tots els homes contra la força i la violència». No estem obligats a patir sense reaccionar davant un mal govern, immoral o arbitrari. Dit d'una altra forma, el dret a la revolució és un dret natural.

Aquesta tesi s'enfronta radicalment a l'autocràcia que aleshores triomfava a l'Europa continental. Per a l'absolutisme francès —i per a la filosofia política de Hobbes— el rei pot canviar la llei i mai se'l pot treure del poder ni obligar-lo a què retri comptes; en canvi, per a Locke i el liberalisme anglès el rei està obligat a respectar la i les condicions del pacte. Un rei que no respectés la llei podria ser portat a judici i la ciutadania té tot el dret en nom de la Constitució a revelar-se contra una conducta anticonstitucional. En aquest cas simplement, el pacte deixa d'estar en vigor i cal començar de bell nou. Això és l'*impeachment*, procediment parlamentari que permet exigir la responsabilitat dels governants encara en vigor als països anglosaxons. La teoria de Locke és la que es troba en la base de la crida que feu Jefferson en la Declaració d'independència americana.

LOCKE // HOBBS

Tots dos són, en certa manera, els pares de la filosofia política moderna, però representen alternatives radicalment diverses dins la tradició del contracte social. Hobbes ha conegut l'època de les guerres civils i, en conseqüència, tendeix al conservadorisme i a la recerca de la seguretat en temps convulsos. Per a ell l'home és un llop per a l'home i l'Estat neix per donar seguretat als homes (immersos en una situació de por i de constant guerra de tots contra tots), al preu de renunciar a la llibertat individual.

Locke, en canvi, tot i haver estat exiliat com a liberal, representa l'optimisme constitucionalista de la Gloriosa Revolució. De Locke en deriva el liberalisme i de Hobbes, l'absolutisme polític i el que avui s'anomena neoconservadorisme. El punt de discòrdia central entre ambdues posicions és el de la naturalesa del govern i de la llei, i el paper de la tolerància.

El mèrit de Hobbes en filosofia política és que va fer passar el fonament de l'acció política de l'exterior a l'interior del cos polític. No són les circumstàncies (com en Maquiavel) el que fa que sigui necessària la política sinó que la necessitat d'obrar políticament neix a l'interior mateix del cos polític. Locke accepta aquesta tesi i també la necessitat d'un contracte per fonamentar la convivència però discrepa en gairebé tota la resta respecte a Hobbes.

Metodològicament John Locke i Thomas Hobbes són contractualistes. Estan d'acord a suposar que en l'origen de l'Estat hi ha un pacte o contracte social, però discrepen radicalment sobre quines van ser les raons que van portar els humans a pactar. Per a Hobbes l'origen del pacte és la por i la necessitat de pau, ordre i seguretat. Per a Locke, en canvi, hi ha pacte perquè hi ha una necessitat de protegir la propietat privada i el progrés comú.

En la concepció hobbesiana la persona del sobirà com a símbol és central: cal que hi hagi un sobirà (un Estat) que

faci por per tal que d'aquesta por en neixi l'obediència. Locke, en canvi, creu més en el paper de la llei (i de les conviccions compartides) que en el de la força.

Per a Hobbes una societat justa és la que té un govern que garanteix la seguretat. En l'estat de natura hi havia guerra de tots contra tots (*bellum omnium contra omnes*) i el contracte social garanteix la pau, l'ordre i la seguretat de la societat sacrificant la llibertat personal.

Per a Locke, en canvi, el contracte social no significa cap renúncia; no priva els humans de la seva llibertat sinó que aporta una garantia més gran de la llibertat comú. La societat justa garanteix la llibertat i beneficia el progrés i la felicitat de tots, a través d'un pacte que ens implica a tots. En l'estat natural l'home viu en una situació de pau precària i és la institució de l'Estat el que referma i potencia la llibertat i el progrés. La funció de l'Estat és la de preservar els drets naturals a la vida, la llibertat i la propietat.

Un altre element fonamental és el de l'obediència. Per a Hobbes el súbdit ha de ser lleial al seu cap, sense qüestionar-lo mai perquè l'anarquia, el desordre civil i la manca de seguretat serien pitjors que la suposada injustícia. Un cap d'Estat hobbesià només pot ser expulsat si no pot garantir la seguretat del seu poble. En canvi per a Locke el poble té sempre el dret a la revolució quan el cap de l'Estat s'enfronta a la Constitució en lloc de garantir-la. El rei es converteix en un tirà quan sobrepassa els límits del poder que li ha estat atorgat en el moment de fer el pacte i constituir l'Estat.

L'Estat hobbesià (el Leviatan) és absolut; Hobbes el presenta com «un déu mortal», només una mica per sota del Déu immortal. Això significa que el cap de l'Estat disposa de tot el poder i no el comparteix amb ningú. De la religió a l'exèrcit, tot està dominat i controlat pel Sobirà (absolutisme). En canvi, l'Estat de Locke el poder es divideix en legislatiu (exercit per una assemblea), executiu i

federatiu, de manera que el poder té contrapesos. Segons Locke la diferència entre un rei i un tirà consisteix en què el rei fa de la llei el límit del seu poder i del bé públic la finalitat del seu govern. En canvi, el tirà ho subordina tot a la seva voluntat i als seus propis fins.

La novetat radical de Locke respecte a Hobbes consisteix a considerar l'individu com a subjecte de drets, mentre que per a Hobbes l'individu només és un subjecte de desigs. El món hobbesià és d'anarquia i por, de competició per la subsistència. Per a Hobbes la sobirania de l'individu porta necessàriament a l'anarquia, mentre que, en canvi, Locke defensa que l'estat de natura no és d'agressió, sinó que malgrat l'egoisme humà la llei natural ens fa buscar una sortida pactada a l'agressió.

Tant en Locke com en Hobbes els individus són lliures i iguals, però aquesta igualtat en Hobbes és per a l'agressió i en Locke ens porta a la col·laboració. Si bé tots dos creuen en la necessitat d'un pacte fundador de l'Estat, Locke se'n separa radicalment perquè adopta com a criteri la tolerància liberal i perquè teoritza el principi de la resistència legítima del poble contra el poder en el cas que des del poder no es respectin els drets naturals — i específicament la llibertat de consciència. A diferència de Hobbes, Locke és radicalment «decisionista»; si l'home té consciència i voluntat (per decisió de Déu), no en pot prescindir ni alienar-la. Els homes poden jutjar correctament i prendre decisions més enllà de tota deficiència de l'Estat i, per tant, no han de suportar les injustícies, ni tan sols quan provenen del poder polític.

En resum, el poder per a Hobbes té cinc característiques:

1.- És indivisible, atribuït a un sol home o a una sola assemblea.

2.- Els súbdits tenen un deure d'obediència absoluta.

3.- Hi ha una radical superioritat de l'Estat sobre la llei. El sobirà és absolut i no ha de retre comptes a ningú.

4.- El contracte nega la llibertat o el dret a la rebel·lió dels súbdits.

5.- Hi ha una total fusió entre religió i política. L'Estat pren les característiques del sagrat.

Locke, en canvi, oposa al hobbesianisme unes altres cinc característiques que seran les pròpies dels Estats liberals moderns:

1.- L'autoritat s'ha de compartimentar i fraccionar per evitar que esdevingui tirànica.

2.- El límit de l'obediència dels súbdits està marcat per la llei que obliga tant a governants com a governats.

3.- La llei natural fonamenta la llei positiva i la convivència entre els humans. El rei ha de retre comptes al parlament.

4.- El contracte no significa mai una restricció arbitrària de la llibertat; els súbdits tenen dret a rebel·lar-se contra un rei tirànic.

5.- L'Estat ha de garantir la llibertat de consciència, tolerant els diversos cultes i, per la seva banda, la pràctica religiosa no ha d'interferir en la vida política.